

Evropa v období od října 1938 do srpna 1939

Roger Maria: De l'accord de Munich au pacte germano-soviétique du 23 août 1939. L'Harmattan, Paris 1995, 314 stran.

Ve Francii i jinde se období od října 1938 do srpna 1939 netěší velké pozornosti historiků, protože není nač být hrdý. Pro Čechy bylo toto období dvojnásobně těžké, a tak se se zájmem začteme do recenzované knihy, abychom se dověděli, jak se dnes francouzský autor dívá na spoluvinu Francie na hanebném diktátu v Mnichově a na jeho důsledky.

V úvodu¹ publikace autor tvrdí, že německo-sovětská smlouva z 23. srpna 1939 byla důsledkem politiky západních velmocí vůči Německu a Sovětskému svazu. Celou knihou se táhne jako červená nit přesvědčení, že předválečná sovětská politika směřovala k posílení míru, k upevnění kolektivní bezpečnosti v Evropě a projevovala snahu pomoci Československu. Slovník knihy je občas „západní“, zato teze až příliš připomínají tvrzení sovětských a jiných komunistických publikací z let 1945–1989.

Nebylo by třeba zabývat se touto knihou, která ignoruje různé materiály a četné práce o skutečných sovětských záměrech v letech 1930–1941, kdyby se v práci francouzského autora neustále neopakovalo tvrzení, že za Mnichov, za rozbití Československa, za německo-sovětskou smlouvu z 23. srpna 1939 a koneckonců i za Hitlerův útok na Polsko a za rozpoutání druhé světové války nese hlavní odpovědnost Velká Británie a osobně Chamberlain. Dovídáme se zde, že se Velká Británie snažila o likvidaci smluv z Versailles, byla proti kolektivní bezpečnosti, chtěla změnit mapu Evropy a obnovit „rovnováhu sil“ na našem kontinentě, narušenou spojeneckým vítězstvím v roce 1918.² Proto se Britové všemožně snažili hospodářsky, politicky a dokonce i vojensky posílit Německo. Velká Británie byla proti „francouzské hegemonii“ na evropském kontinentě, a proto napomáhala rozbití „pouta diktátu z Versailles“. Britská vláda musela volit mezi Hitlerem a Stalinem a až do léta 1939 stála na straně Hitlera.

Roger Maria se dovolává Churchillových pamětí³ a zdůrazňuje, že Chamberlain šel na ruku německému diktátorovi z přesvědčení. Tento Francouz píše o tom, že v listopadu 1937 lord Halifax Hitlerovi sám vyjmenoval tři problémy, které je nutné řešit – Gdaňsko, Rakousko a Československo.⁴ Tím byl Hitler povzbuzen a uvěřil, že Britové nic nepodniknou, vrhne-li se na tyto tři oběti.

Anšlus Rakouska Chamberlaina rozladil nikoli tím, že k němu došlo, nýbrž tím, že Hitler jednal o své újmě, aniž by požádal o konzultace s Londýnem.⁵ Proto Chamberlain chtěl za každou cenu být u řešení „československé otázky“. Neville Henderson⁶ později napsal, že si Velká Británie uvědomovala, že Československo představuje svorník francouzského systému spojeneckých smluv a že je zároveň pevností, bránící německé rozpínavosti směrem na jihovýchod. Kromě toho ČSR byla připojena k francouzsko-sovětskému paktu. Londýnu se nelíbila jak pražská orientace na Paříž, tak i případné spojení Prahy s Moskvou (byť jen za souhlasu Paříže). Proto Londýn podnikl vše, aby se Paříž zřekla myšlenky pomoci Československu a aby přerušila styky s Moskvou. Dne 22. května 1938 britská nota upozornila Paříž, že Velká Británie nepůjde na pomoc Československu, bude-li ohrožena jeho územní celistvost.⁷ V květnu 1938 tedy byla cesta k Mnichovu otevřená rozhodnutím Londýna a na Paříž byl vykonáván nátlak, aby se připojila k britské politice vůči Berlínu a Praze. Této politice sloužila i Runcimanova mise, která měla pod pláštíkem neutrality a mise dobré vůle připravit britskou spolupráci s Hitlerem.⁸

Londýnu šlo o to, aby „československá krize“ byla řešena „mezinárodně“, nikoli však za účasti SSSR.⁹ A to se mu také podařilo. Roger Maria pak líčí, jak se Moskva snažila za kaž-

dou cenu pomoci ČSR.¹⁰ Přitom si však nedělá starosti, jak by k tomu mohlo dojít a zda Moskva nabídku pomoci vůbec myslela vážně. Francouzský autor cituje Chamberlaina,¹¹ který si po Mnichovu pochvaloval, jak se „československou krizí“ podařilo smírně vyřešit a jak se přitom Berlín a Londýn sblížily.

Dne 15. března 1939 promluvil Chamberlain v Dolní sněmovně a nenašel ani jedinou větu, kterou by pojmenoval věci pravým jménem.¹² Velká Británie, která se v Mnichově zavázala, že bude garantovat hranice okleštěného Československa, se 15. března 1939 necítila vázána tímto slavnostním slibem, protože – jak řekl Chamberlain – situace se změnila tím, že „slovenský sněm vyhlásil samostatnost Slovenska“.¹³ Obsazení Prahy Hitlerem se dotklo Chamberlaina ne jako fakt, nýbrž proto, že Hitler zase jednal o své újmě jako v případě anšlusu Rakouska. Nekonzultoval své rozhodnutí s Londýnem a ani ho předem na okupaci neupozornil.¹⁴

Už 18. března 1939 se Londýn dotázal Moskvy, zda nechce vtrhnout do Rumunska. ČSR se stala obětí německé agrese, což Chamberlain přijal bez odporu. Nyní si dělal starosti, aby Moskva nevychodovala do Rumunska.¹⁵ Roger Maria velmi rozvláčným způsobem dovozuje, jak SSSR chtěl od března do srpna 1939 za každou cenu zachránit mír. Líčí, jak Velká Británie na jaře roku 1939 sice poskytla Polsku záruky, týkající se jeho obrany před německou agresí, zároveň se však připravovala na „polský Mnichov“.¹⁶ Němci právě v tomto smyslu pochopili britskou garanci Polsku.¹⁷ Dne 27. května 1939 britská vláda varovala Varšavu, aby na případný německý anšlus Gdaňska nereagovala vojenskou intervencí, neboť to by byla agrese a Londýn by se necítil vázán svou garancí.¹⁸

Dne 26. května 1939 britská vláda souhlasila s tím, že německé Reichsbance vydá peníze, které v Londýně deponovala Československá státní banka. Bylo to uznání legality Hitlerovy okupace českých zemí.¹⁹ Dne 21. července 1939 hlásil německý diplomat Dirksen do Berlína, že sir Horace Wilson prohlásil, že dojde-li k uzavření britsko-německé smlouvy o neútočení, Velká Británie tím získá možnost zbavit se závazků vůči Polsku.²⁰ K tomu Wilson dodal, že Německo pak bude moci ozdravit východní a jihovýchodní Evropu. Dále přislíbil Německu kolonie v Africe a v Tichomoří, jakož i půjčku ve výši jedné miliardy liber z britských zdrojů.

Dne 31. července 1939 Londýn polooficiálně informoval Hitlera, že by bylo možné uzavřít dohodu, v níž by se Berlín zavázal nevměšovat se do věcí britského impéria. Zato Londýn sliboval uznat německé zájmy ve východní a jihovýchodní Evropě. Kromě toho rovněž přislíbil usilovat o to, aby Paříž vypověděla smlouvu s Moskvou a aby přerušila kontakty s jihovýchodní Evropou. Zároveň Velká Británie slíbila, že přeruší jednání s Moskvou o uzavření smlouvy.²¹

Dne 15. srpna 1939 britský velvyslanec předal ve Varšavě nótu, dožadující se „jasně“ vyjádřené polské připravenosti jednat s Německem o Gdaňsku. Chamberlain se totiž začal obávat, že „polskou krizí“ bude Hitler zase řešit o své újmě, aniž by to konzultoval s Londýnem.²² Proto 22. srpna 1939 poslal Hitlerovi osobní dopis a naléhal na jednání mezi Berlínem a Varšavou a nepřímě navrhol britskou účast na těchto jednáních.²³

V dalším textu se Roger Maria pokouší dokázat, že německo-sovětská smlouva z 23. srpna 1939 (včetně tajného dodatku) sloužila k upevnění míru a nebyla součástí „dvojaké hry“ Moskvy.²⁴ Přitom však konstatuje, že první kroky k německo-sovětské dohodě byly podniknuty už 17. dubna 1939.²⁵

Sověti měli zájem o to, aby dále dostávali zbrojní materiál z české Škodovky, a proto se měsíc po nacistické okupaci Prahy obrátili na Berlín a slibovali, že se německo-sovětské vztahy mohou nyní stále zlepšovat.²⁶ Přitom navenek se Moskva velmi rozhořčila nad okupací Prahy. Následovala četná jednání, při nichž Němci byli zaskočeni sovětskými nabídkami a nevěděli, co se za nimi skrývá. Dne 22. července 1939 začala německo-sovětská jednání o hospodářské spolupráci. A dne 3. srpna 1939 Německo navrhlo politická jednání.²⁷ Už 14. srpna 1939 byla Moskva spokojena s německým stanoviskem ve věci pobaltských států a Polska, tzn. že Berlín uznával sovětské zájmy v této oblasti.²⁸

Dne 16. srpna 1939 Berlín prostřednictvím svého velvyslance v Moskvě informoval Sověty, že Německo je připraveno uzavřít s Moskvou smlouvu o neútočení na 25 let a řešit další otázky.²⁹ Dne 23. srpna 1939 Stalin přijal Ribbentropa; německo-sovětská jednání trvala tři hodiny a v noci byl podepsán pakt s tajným dodatkem.³⁰ Dne 17. září 1939 sovětská vojska začala okupovat východní polská území, přičemž Berlín byl o věci předem informován.³¹

Roger Maria považuje německo-sovětský pakt z 23. srpna 1939 za stejně geniální tah Stalinův, jako byl brestlitevský mír z března 1918 geniálním tahem Leninovým.³² V Annexe I až VII se autor snaží relativizovat své nadšení nad sovětskou politikou třicátých let. Donutila ho k tomu skutečnost, že po částečném zpřístupnění sovětských archivů se ukázalo, že SSSR přece jen nebyl tou mírumilovnou mocností, za jakou ho Roger Maria vydával v předešlých kapitolách. A že Stalin byl sotva tak geniální, jak se sám domníval a jak ho Francouz vyličil.

Francouzský autor tedy uveřejnil knihu, která ospravedlňuje sovětskou politiku třicátých let, útočí na Velkou Británii a z Francie dělá oběť britského vydírání. Místy jde spíše o pamflet než o seriózní vědeckou práci. Autor má ovšem leckde pravdu a Britům a Francouzům připomíná nepříjemné, někdy i skandální skutečnosti. Kniha vyšla v knižnici Výzkumy a dokumenty – druhá světová válka a určitě nezapadne bez echa. Pro nás je důležité vědět, že léta 1938–1939 nejsou ani ve Francii zapomenuta a že česká historická věda by měla přiměřeně reagovat na podobné práce.

Antonín Měšťan

¹ Viz Maria, R.: *De l'accord de Munich au pacte germano-soviétique du 23 août 1939*. L'Harmattan, Paris 1995, s. 16.

² Viz tamtéž, s. 27 a násl.

³ Viz tamtéž, s. 38 a násl.

⁴ Viz tamtéž, s. 45.

⁵ Viz tamtéž, s. 51 a násl.

⁶ Maria cituje Hendersona na straně 60.

⁷ Viz tamtéž, s. 64.

⁸ Viz tamtéž, s. 67–68.

⁹ Viz tamtéž, s. 71.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 73 a násl.

¹¹ Viz tamtéž, s. 78 a násl.

¹² Viz tamtéž, s. 88.

¹³ Tamtéž, s. 89.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 92–93.

¹⁵ Viz tamtéž, s. 97 a násl.

¹⁶ Viz tamtéž, s. 105 a násl.

¹⁷ Viz tamtéž, s. 112.

¹⁸ Viz tamtéž, s. 115.

¹⁹ Viz tamtéž, s. 137.

²⁰ Viz tamtéž, s. 178.

²¹ Viz tamtéž, s. 182.

²² Viz tamtéž, s. 187 a násl.

²³ Viz tamtéž, s. 188.

²⁴ Viz tamtéž, s. 195 a násl.

²⁵ Viz tamtéž, s. 198.

²⁶ Viz tamtéž, s. 201.

²⁷ Viz tamtéž, s. 215.

²⁸ Viz tamtéž, s. 218.

²⁹ Viz tamtéž, s. 221.

³⁰ Viz tamtéž, s. 226.

³¹ Viz tamtéž, s. 242.

³² Viz tamtéž, s. 267.